

До спеціалізованої вченої ради Д 64.051.01
у Харківському національному університеті імені В. Н. Каразіна
за адресою: 61002, м. Харків, вул. Мироносицька, 1

В І Д Г У К

офіційного опонента, кандидата економічних наук, доцента Галабурди Миколи Костянтиновича на дисертаційну роботу Миколенко Олени Петрівни “Інституційна адаптація економічних систем до процесів глобалізації”, яку подано на здобуття наукового ступеня кандидата економічних наук (спеціальність 08.00.01 – економічна теорія та історія економічної думки).

Не викликає ніякого сумніву актуальність проблем інституційної адаптації економічних систем. Каскад біфуркацій світової кризи останніх десятиліть, що отримав в академічних колах назву «Велика рецесія», наочно продемонстрував як необхідність теоретичного переосмислення концептуальних постулатів, гіпотез, теорем і лем, що пояснюють принципи функціонування сучасної економіки, так і всю неспроможність курсу економічної політики, виробленої на основі теоретичних положень, що виключають національну специфіку системи економічних відносин.

Економічна відкритість більшості країн Східної Європи, цільова орієнтація країн пострадянського простору на прискорення темпів включення в глобалізаційні процеси без належної підготовки національних продуктивних сил привели до посилення залежності внутрішніх ринків від світової кон'юнктури, обмежили методологічні можливості прикладної реалізації принципів національної економічної політики в умовах трансформації системи суспільних відносин.

Застережні публікації кінця 1990-х, початку 2000-х років про формування розподільних коаліцій і пов'язаних з цим небезпек зрощення економічної і політичної влади, монополізації ринків ресурсів та ринків

збуту, неадекватної теоретичної інтерпретації показників СНР і багатьох інших методологічних аберацій змінилися публікаціями ідеологічного обґрунтування прогнозів тривалого буму, підкріплюваних оптимістичними сценаріями статистичних моделей. На жаль, на тлі різкого посилення ролі банківського сектору у формуванні сукупного споживчого попиту, подібні застереження залишилися не почутими, омані занадто глибокими, а заспокійливі публікації занадто емоційними, щоб побачити глибину майбутнього спаду.

Сучасна економічна теорія характеризується значними науковими досягненнями як у сфері емпіричних спостережень та позитивних узагальнень достатньо великого досвіду інституціональних перетворень, так і у сфері нормативного аналізу та економіко-математичного моделювання глобальних інтеграційних процесів. Розробка і адаптація теоретичних концепцій та моделей релевантних до національної специфіки економічних систем сприятиме формуванню дієвої інтеграційної політики.

Аналіз літератури, використаної в дисертаційному дослідженні.

Достовірність наукових положень, висновків і рекомендацій підтверджується використанням широкої інформаційної бази за темою дисертації, в т.ч. офіційних статистичних даних, нормативно-правових актів, робіт та звітів всесвітніх організацій, монографій, численних наукових публікацій вітчизняних та зарубіжних вчених-економістів, інтернет-джерел.

Перелік використаної літератури в дисертаційному дослідженні складає 286 назв.

Аналіз публікацій автора за темою дисертації.

За результатами дослідження опубліковано 19 наукових праць загальним обсягом 7,63 д. а., з них 17 – належать особисто автору, з яких 10 статей у наукових фахових виданнях (5,21 д.а.), у тому числі 2 статті – у

виданні України, що входить до наукометричних баз даних. Крім цього, фахові публікації дисертантки та апробація основних положень і висновків дисертації мають широку географію: м. Дніпропетровськ, м. Київ, м. Запоріжжя, м. Харків, м. Донецьк, м. Пловдив (Болгарія). Публікації та автореферат в повній мірі відображають зміст дисертаційної роботи. Аналіз публікацій автора дозволяє зробити висновок про повноту викладу основних наукових положень дисертаційного дослідження у науковій літературі. Кількість публікацій є достатньою для висвітлення результатів дисертації на здобуття наукового ступеня кандидата економічних наук відповідно до вимог.

Наукова новизна дисертаційного дослідження визначається насамперед комплексним підходом до аналізу проблем інституціональної адаптації економічних систем, зокрема, в теоретичному обґрунтуванні ролі інституційних змін в структурі факторів, що визначають стійкість та адаптивні властивості економічних систем, визначенні специфіки інституціональної адаптації економіки України до процесів глобалізації.

Конкретизація наукової новизни одержаних результатів дослідження полягає у наступному.

Вперше:

1.1. на основі інституційного структурування господарської системи розроблено теоретичну модель інституційної адаптації економічної системи до екзогенної та ендогенної нестабільності шляхом попереджувальних інституційних змін, які забезпечують узгодженість реакцій учасників системи на порушення рівноваги (с.55-56).

Удосконалено:

1.2. теоретичне положення про роль інститутів у забезпеченні єдності функціонування та еволюції господарських систем за рахунок включення в зміст поняття інституційного устрою економіки розгорнутої характеристики

стійкої фундаментальної компоненти, що фіксує зміни системи, і актуальної функціональної, яка координує діяльну основу економічних інститутів (18-19);

1.3. уявлення про чинники забезпечення динамічної стабільності господарської системи відкритого типу в умовах постіндустріального розвитку економіки і посилення глобальної конкуренції за рахунок розкриття специфічної ролі мережевих інститутів у гнучкому каркасі вертикально інтегрованих економічних інститутів (с. 69-70);

1.4. характеристику суперечностей взаємодії держави і наднаціональних інститутів в умовах поглиблення неоднорідності глобального соціально-економічного простору: з одного боку, актуалізується роль держави як легітимного органу адаптивного управління відкритою національною господарською системою, з іншого боку, обмежується і розмивається винятковий інституційний статус держави під впливом міжнародних інститутів (с. 91-92);

1.5. типологізацію національних економічних систем за критерієм адаптації до глобалізаційних процесів шляхом виокремлення чотирьох типів: «на випередження», «на збереження» та «зміцнення» позицій, «на виживання». За допомогою кластерного аналізу також підтверджено перехідний динамічний стан більшості сучасних економік в умовах глибоких структурних зрушень світового господарства (с. 115-116).

Дістали подальшого розвитку:

1.6. концепція поетапної інституційної адаптації економік постсоціалістичних країн до глобалізаційних процесів шляхом розкриття різної ролі інституційних реформ на передінституційному етапі, етапі формалізації та етапі реальної інституціоналізації економічної системи (с. 143-144);

1.7. теоретичне уявлення щодо адаптації інституційно деформованої економіки України до глобальних інтеграційних процесів за рахунок

інституційної добудови ринкового механізму і поступового подолання інституційних пасток (с. 169-170).

Ступінь обґрунтованості наукових положень, висновків та рекомендацій, що сформульовані в дисертації визначається обраною логікою методологічного апарату. Узагальнення та адаптація методів та інструментів теоретичного дослідження різних напрямків економічної думки дозволили автору обґрунтувати висновки та рекомендації, що охоплюють широке коло проблем формування та оптимізації інституціональної структури національних економічних систем. Більшість наукових положень, висновків та рекомендацій теоретичного і прикладного характеру підтверджуються результатами емпіричної перевірки.

У першому розділі дисертаційної роботи «Теоретичні основи інституціональної адаптації економічних систем» проаналізовано сутність і функціональну роль економічних інститутів у економічному розвитку суспільства. Аналіз різних поглядів на природу, місце і роль економічних інститутів дозволив сформулювати автору концептуальну уяву про способи інституціональної адаптації та взаємодії ендогенних факторів стабілізації економічних систем.

Поглибленому розкриттю функціональної ролі інституційних змін в адаптаційних процесах сприяло включення в зміст поняття інституційного устрою економіки розгорнутої характеристики «стійкої фундаментальної» та «актуальної функціональної» компоненти (п.1.1). Побудована на такому теоретичному базисі модель інституційної адаптації економічної системи до екзогенного дестабілізуючого впливу (п.1.2) відкриває широкі можливості для дослідження динаміки тих інституційних перетворень, які забезпечують узгодженість реакції учасників системи на порушення рівноваги.

Другий розділ – «Соціально-економічні інститути адаптації до процесів глобалізації» містить позитивний аналіз інституційних форм ринкової

самоорганізації, генезису та розвитку тієї структури сучасних економічних інститутів, які забезпечують інтеграцію відкритої економіки до глобального простору. Дотримання логіки позитивного аналізу сприяло дослідженню основних закономірностей впливу мережевих інститутів на забезпечення динамічної стабільності господарської системи відкритого типу в умовах посилення глобальної конкуренції (п.2.1).

Слушним є підхід автора до визначення кластера як фактору інноваційного розвитку, що має прояв на спаді довгих хвиль Кондратьєва. Специфікою сучасного етапу суспільного розвитку є національні, регіональні та муніципальні органи влади, які здійснюють дедалі ширшу підтримку кластерів на місцевому та загальнодержавному рівні. Аналіз найбільш ефективних форм взаємодії держави і ринку дозволив автору виокремити державно-приватне партнерство як результат еволюційної трансформації національних інститутів. Такі висновки підтверджуються порівняльним аналізом наявних в світовій практиці господарювання реальних форм державно-приватного партнерства.(п.2.1.).

В дисертації запропоновано прикладну характеристику суперечностей взаємодії держави і наднаціональних інститутів, фундаментальний прояв яких зумовлений необхідністю формування парето-ефективних регулятивних структур в умовах жорстких обмежень, накладених неоднорідністю глобального соціально-економічного простору (п.2.2).

Заслуговує на увагу типологізація національних економічних систем. Схема логічних міркувань, сформульована у кластерному аналізі за даними індексу глобалізації та рівня конкурентоспроможності робить достатньо обґрунтованими висновки як щодо виділення чотирьох ключових типів «на випередження», «на збереження» та «зміцнення» позицій, «на виживання», так і щодо перехідного динамічного стану більшості сучасних економік в умовах глибоких структурних зрушень світового господарства (п.2.2).

Дослідження специфічних рис процесів інституційної адаптації економіки України, представлене у третьому розділі, здійснено на основі широкої бази емпіричних даних.

Так, на основі попередньо сформульованих методологічних засад та принципів позитивного дослідження виявлено особливості сучасної динаміки постсоціалістичної трансформації України, здійснено порівняльний аналіз цілей, методів та інструментів політики реформ із такими країнами як Польща, Грузія, Росія тощо (п.3.1).

В цьому аспекті, логічним є обґрунтування неефективності простого перекладання широкого спектру теоретичних моделей від «шокової терапії» до «градуалізму» без урахування інституціональної специфіки ведення господарської діяльності. Дихотомія інститутів плану та ринку завжди супроводжуватиметься гістерезисом і блокуванням зміни рутин (с. 125-147).

Достатньо обґрунтованими є запропоновані автором механізми інституціональної адаптації української економіки, які враховують кумулятивні ефекти трансформації планових інститутів.

Теоретична значимість для економічної науки отриманих автором дисертації результатів полягає у системному викладі концептуальних положень позитивних принципів формування адаптивної інституціональної структури. Наукові висновки та визначення, що приведені в дисертаційній роботі, доповнюють економічне вчення щодо сутності, структури та методів інституціональної трансформації в умовах глобалізації. Запропоновані методи оптимізації інституційної структури поряд із визначенням детермінант її викривлення мають теоретико-прикладне значення для вирішення соціально-економічних проблем в Україні.

Аналіз тексту дисертації демонструє вагомі теоретичні результати, які виражаються в наступному:

- узагальнено теоретичні підходи до аналізу сутності, місця і ролі

- економічних інститутів у функціонуванні та розвитку господарських систем;
- визначено вплив інституційних змін в адаптаційних процесах економічної системи, досліджено природу інституційної адаптації економічної системи;
 - сформульовано теоретичні засади прикладного моделювання інституціональної інтеграції господарських систем в глобальне конкурентне середовище;
 - визначено критерії оцінювання діалектичних суперечностей державних та наднаціональних інститутів;
 - визначено та сформульовано вплив специфічних детермінант формування інституційної структури України; обґрунтовано принципи реформування державних інститутів в умовах регіональної та глобальної інтеграції.

Практична цінність отриманих результатів

Запропоновані в роботі методологічні принципи, теоретичні положення та прикладні моделі дозволяють сформулювати концептуальну уяву про природу та значущість інституційних змін у процесах адаптації економічної системи до глобалізації; розкрити специфічну роль мережевих економічних інститутів у забезпеченні стабільності господарської системи у світлі її входження у глобальний простір з посиленою конкуренцією та зростаючою невизначеністю; визначити основні інституційні ризики та ймовірні наслідки регіональної інтеграції для інституційно деформованої економіки України. Результати дослідження можуть бути використані у викладанні загального курсу економічної теорії, читанні спецкурсів, проведенні спецсемініарів з проблем розвитку перехідної економіки, а також для вдосконалення практики реформування державних інститутів з поглибленням інтеграційних процесів. Основні положення та наукові розробки автора пройшли апробацію в

навчальному процесі, знайшли відображення в аналітичних записках міжнародних конференцій та симпозіумів, про що свідчать довідки про впровадження результатів дослідження.

Зауваження по дисертації

В дисертації є ряд положень, що носять дискусійний характер і вимагають більш глибокого теоретичного обґрунтування і пояснення.

Насамперед, необхідно звернути увагу на вибір та обґрунтування методологічних засад дослідження. Недостатньо чітке формулювання передумов та принципів дослідження, на які спирається автор, дещо знижує можливості подальшої теоретизації таких ключових закономірностей, як інституціональна стабільність та стійкість систем, сталість розвитку тощо. Більшої уваги можна було б приділити опису існуючих структур, логіки організації, методів та інструментів дослідження інституціональних теорій, а також оцінним параметрам релевантності обґрунтування їх концептуальних положень до умов відкритості і глобалізації.

Так, в основу дослідження імпліцитно покладено неінституціональні методи аналізу, зокрема, в тій його частині, що пояснює «динамічну стабільність господарської системи». На мою думку, методи порівняльної статистики, якими оперує неінституціоналізм для пояснення інституціональної стабільності недостатньо пристосовані для дослідження динаміки змін в структурі внутрішніх стимулів стійкості рівноважного стану системи, що знаходиться під впливом екзогенних факторів. Через усталену систему обмежень, сформоване інституціональне середовище визначає стабільність економічного вибору, а отже і стабільність економічної, соціальної та політичної взаємодії в структурі обміну – тієї взаємодії, котра сприяє появі стійких угод. Таким чином, основна увага фокусується на аналізі процесів інституціональних трансформацій, стабільності функціонування інституціональної структури, факторам трансформації суспільних інститутів,

можливим траєкторіям трансформацій з урахуванням всіх факторів викривлення.

Дискусійним є твердження щодо беззаперечної ефективності державно-приватного партнерства як механізму взаємних стримувань і противаг, що створює додаткові гарантії виконання контрактів, захисту прав власності (стор. 77-82). На мій погляд, означене твердження буде справедливим лише у випадку чіткого визначення і закріплення прав власності, їх ефективного розподілу в суспільстві. Досвід постсоціалістичних перетворень яскраво ілюструє деструктивні можливості еволюційного відбору організаційних рентаорієнтованих структур, зумовлених розмитістю прав власності.

Обґрунтування неспроможності інноваційної моделі розвитку України (стор. 85-87) спирається на достатньо широку статистичну базу та гіпотезу щодо суперечності цілей інноваційного інвестування та інвестування в економічну владу (використовуючи термінологію Т.Веблена - дихотомію між бізнесом та технологіями). З огляду на теорію влади Гелбрейта, для трансформаційних економік доцільно розглядати дихотомію між економічною та політичною владою, як результат реалізації захисних та позитивних цілей груп з особливими інтересами. В суспільстві зі зламаними традиціями, де відсутні абсолютні ціннісні ідеали, методи та інструменти реалізації захисних цілей влади отримали практично безмежні можливості. Логролінг, лобізм, політичне підприємництво в умовах швидкої зміни еліт та розмитості прав власності зумовлювало надзвичайну інвестиційну привабливість самозростаючої вартості політичних активів.

Недостатньо аргументованою є теза стосовно можливості адаптації інституційно деформованої економіки України шляхом інституціональної добудови ринкового механізму та поступового подолання інституціональних пасток (с. 169-170). Не можна не погодитись, що економічна трансформація характеризується динамікою змін сутнісних та змістовних форм явищ і процесів в економічному житті суспільства, перетвореннями в структурі його

основних взаємозв'язків і взаємозалежностей. Однак, на мій погляд, історичні факти останніх десятиліть свідчать, що динаміка так званих перехідних процесів від командно-адміністративної системи соціалізму до ринкового капіталізму більше схожа на рух нестабільної системи суспільних зв'язків. Відсутність чітко визначених цілей та методів, перманентні зміни курсу реформ, швидкоплинність, локальний характер та ситуативність вибору вектору економічної політики, спрямованого на вирішення окремих і взаємозалежних задач говорять швидше про хаотичність суспільних перетворень в рамках замкненого інституційного середовища, ніж про окремі деформації в системі інститутів суспільства. Це, в свою чергу, зумовлює високу ймовірність каскадних біфуркацій та зменшує можливості інституціональних реформ.

Не дістало відображення в науковій новизні здійснений автором у третьому розділі порівняльний аналіз постсоціалістичних перетворень Польщі, Грузії, Росії та України. Виокремлення і систематизація інституційних детермінант найбільш значимих етапів системних перетворень може бути використане для теоретичної інтерпретації еволюційної динаміки постсоціалістичних систем.

Висновок про відповідність дисертації встановленим вимогам

Дисертаційна робота Миколенко О. П. є завершеним самостійним теоретичним дослідженням. Висновки дослідження сприяють поглибленню теоретичного осмислення економічної політики, процесів інституціональної трансформації суспільства. Зазначені зауваження не знижують теоретичний рівень дисертаційної роботи Миколенко Олени Петрівни на тему "Інституційна адаптація економічних систем до процесів глобалізації", в якому отримані нові науково-обґрунтовані результати, що в сукупності своїй розв'язують конкретну наукову проблему та мають істотне значення для подальшого розвитку як економічної науки, так і розвитку економічної

системи України. За фаховим спрямуванням, методологічним апаратом, теоретичним рівнем, характером розроблених нових наукових положень та практичним значенням отриманих результатів дисертаційна робота Миколенко О. П. відповідає спеціальності 08.00.01 – економічна теорія та історія економічної думки та профілю спеціалізованої вченої ради Д 64.051.01 Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна.

Офіційний опонент:

доцент кафедри політичної економії
Київського національного економічного
університету імені Вадима Гетьмана,
кандидат економічних наук



М.К. Галабурда

